

مشاور شدن چه آسان!

نگاهی به لزوم پایش فرایند مشاوره در مدارس

روح‌الله رحیمی
دکترای مشاوره

ضرورت ناظر در کنار مشاور

در این زمینه کارگشا نبوده و این خلأ اساسی به‌طور جدی بر کیفیت ارائه خدمات راهنمایی و مشاوره در مدرسه‌ها سایه افکنده است.

سؤال‌های اساسی در این زمینه عبارت‌اند از:

- اگر مشاوران مدرسه‌ها، در ارائه خدمات مشاوره‌ای در رابطه با موضوع‌هایی خاص برای دانش‌آموزان با مشکلات یا چالش‌های علمی و عملی، قانونی، اداری، اخلاقی و ... روبه‌رو شوند، چه کسی می‌تواند به آن‌ها کمک کند؟
 - چه مرجع موثقی در اختیار آن‌هاست که بتوانند روند کار خود را با او در میان بگذارند؟
 - در وضعیت‌های دشوار، بحرانی و اخلاقی کار خود، از هم‌فکری و کمک تخصصی چه کسانی می‌توانند بهره بگیرند؟
 - اگر مشاوران تازه‌کار و کم‌تجربه مدرسه بخواهند صحت و اعتبار کارشان را با کسی در میان بگذارند و از خدمات خود کسب اطمینان کنند، چه مراجع تخصصی یا ناظران تأییدشده‌ای در اختیار دارند؟
- پاسخ تمامی این سؤال‌ها را شاید بتوان در ایجاد نظام «نظارت و راهنمایی» یا «سوپرویزن» به‌عنوان یک مؤلفه رسمی و قانونی در ارائه خدمات مشاوره و روان‌درمانی جست‌وجو کرد؛ برنامه‌ای که سال‌هاست در خدمات حرفه‌ای بهداشت روان در سراسر جهان رخ داده است و ایجاد آن در نظام راهنمایی و مشاوره مدارس ایران، نه تنها ضرورت دارد، بلکه با قید فوریت نیاز به راه‌اندازی و اجرا را می‌طلبد.
- کوک، تریپال و سمودی (۲۰۱۲)** در مطالعه خود با عنوان «نظارت بر مشاوران مدرسه‌ها: مدل SAAFT»، مزایای نظارت بر عملکرد مشاوران مدرسه را در افزایش پیشرفت حرفه‌ای آنان برشمردند. **دولاهید و میلر (۲۰۰۶)** نیز در پژوهشی با عنوان «نظارت برای آماده‌سازی و تمرین مشاوران مدرسه‌ها: راه‌های تعالی»، نقش نظارت بر توسعه مهارت‌های مشاوره‌ای مشاوران مدرسه‌ها را نشان دادند. در جریان خدمات راهنمایی، مشاوره و روان‌درمانی در مدرسه‌ها، این نظارت می‌تواند به این موارد کمک کند:

کلیدواژه: مشاوره، ناظر، راهنما، الگوی درمانی، مهارت‌های مشاوره‌ای

بیان مسئله و ضرورت اقدام

یکی از مشکلات اساسی قلمروی مشاوره و روان‌درمانی در چند دهه اخیر، اطمینان از صحت و دقت به‌کارگیری رویکردها و الگوهای درمانی آموخته‌شده توسط مشاوران تازه‌کار و حتی باتجربه، در کار با درمان‌جویان و هدایت، حمایت و پشتیبانی از آن‌ها برای انجام بهینه فرایند مشاوره (تشخیص، ارزیابی و درمان) بوده است.

«ناظر راهنما» یا کار کردن تحت نظارت و راهنمایی یک «سوپروایزر»، اصلی پذیرفته‌شده و بدیهی در تمام حرفه‌های مرتبط با بهداشت روانی است. در یک تعریف کلی، منظور از نظارت و راهنمایی، یک فرایند ساختارمند رسمی برای دریافت حمایت حرفه‌ای، یادگیری و انجام کار دقیق و باملاحظه است. لازم است همه مشاوران، اعم از تازه‌کار و باتجربه به‌صورت رسمی و منظم، تحت نظارت یا حمایت دائمی قرار گیرند.

واقعیت این است که ورود به حیطه مشاوره و روان‌درمانی نسبتاً سهل است، ولی به‌روزرسانی خود در این حوزه یا مراقبت حرفه‌ای و اخلاقی از خود، برای مشاوران و روان‌درمانگران، به‌خصوص مشاوران مدرسه‌ها که با قشر حساس و در حال رشد کودک و نوجوان و مسائل متنوع آنان سروکار دارند، بسیار دشوار است. این امر بر متخصصان حوزه تعلیم و تربیت به‌خصوص مشاوره پوشیده نیست که تعداد قابل توجهی از مشاوران مدرسه‌ها در ارائه خدمات تخصصی با کمبود دانش، مهارت و صلاحیت تخصصی روبه‌رو هستند. از این‌رو مجهز کردن مشاوران به دانش روز و نظارت بر فعالیت‌های تخصصی آن‌ها، همواره یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های وزارت آموزش و پرورش، به خصوص «اداره کل مرتبط با مشاوره»^۱ بوده است.

واقعیت این است که برگزاری دوره‌های آموزش کوتاه‌مدت یا ضمن خدمت نیز که چند سالی است به‌صورت مجازی برگزار می‌شود،

- فهم موضوع‌هایی که با فعالیت‌های راهنمایی، مشاوره و روان‌درمانی دانش‌آموزان مرتبط هستند؛
- کسب بینش و چشم‌اندازهای نوین در خصوص مسائل مرتبط؛
- بهبود و افزایش دانش، مهارت و صلاحیت تخصصی مشاوران مدرسه؛
- فراهم‌ساختن پشتیبانی حرفه‌ای برای مشاوران مدرسه‌ها برای ارائه خدمات راهنمایی و مشاوره به دانش‌آموزان؛
- کمک به مشاور مدرسه برای رفع مشکلات شخصی و تأمین سلامت روان‌شناختی او؛
- بررسی مسائل مربوط به وابستگی دانش‌آموز به مشاور و تعیین مرزهای حرفه‌ای و اخلاقی در فرایند مشاوره؛
- شفافیت و پاسخ‌گویی حرفه‌ای در حین برخورداری از استقلال در ارائه خدمات.

چگونگی انجام مقدماتی طرح

برای شروع مقدماتی این طرح لازم است، از مشاوران مجرب در گرایش‌های گوناگون روان‌شناسی (تربیتی، بالینی و ...) و مشاوره (تحصیلی، خانواده، شغلی و ...) خواسته شود که در صورت تمایل به انجام فعالیت به‌عنوان ناظر (سوپروایزر)، حوزه‌هایی را که در آن‌ها تجربه و تخصص دارند، مشخص کنند و تقاضای عضویت در فهرست ناظران مشاوران مدرسه‌ها را داشته باشند. همچنین برای این کار ضروری است، اداره‌های مشاوره در استان‌ها، مشاوران مدرسه‌ها و مراکز مشاوره را در اسرع وقت براساس ملاک‌های عینی رتبه‌بندی کنند (برای مثال، از رتبه ۱، مشاوران ماهر تا رتبه ۵، مشاوران تازه‌کار). پس از فرایند انتخاب، لازم است هر یک از ناظران تعدادی از مشاوران مدرسه‌ها یا مراکز مشاوره^۳ (حداقل سه و حداکثر پنج مشاور)^۴ را تحت نظارت خود بگیرند. ناظران وظیفه دارند، ضمن نظارت و بازدید از فعالیت‌های روزمره مشاوران تحت نظارت خود، در تمام اوقات کاری (و حتی خارج از اوقات کاری) پاسخ‌گوی سؤالات، مشکلات و چالش‌های مشاوران تحت نظارت در زمینه‌های راهنمایی و مشاوره تحصیلی، شغلی، روان‌درمانی و چالش‌های شخصی و اخلاقی باشند. با توجه به اینکه این فعالیت، مستلزم تخصیص وقت و انرژی زیاد از طرف ناظران است، لذا برای ایجاد انگیزه در آنان ضروری است، وزارت آموزش و پرورش از طریق شیوه‌های متنوع، همچون پرداخت حق‌الزحمه، تخصیص ساعات موظف یا اضافه‌کار به ناظران، ارتقای شغلی و ... مشاوران مجرب و حرفه‌ای را برای شرکت در طرح «مشاوران ناظر» ترغیب کند.

راهکارهای عملی برای کیفیت‌بخشی

- برای بهتر و مؤثر انجام شدن طرح «مشاوران ناظر» در نظام آموزش و پرورش پیشنهاد می‌شود:
- هر یک از مشاوران مدرسه‌ها یا مراکز مشاوره بتوانند شخصاً (با تأیید کارشناسان امر) ناظر خود را از بین مشاوران ناظر منتخب اداره شهرستان / منطقه انتخاب کنند (البته در صورتی که تعداد مشاوران آن ناظر، از سقف مجاز خارج نشود).
 - مشاوران ناظر براساس تخصص و تجربه حرفه‌ای و عملی (نه صرفاً مدرک تحصیلی) و ترجیحاً از میان کسانی که خودشان دوره‌های

حرفه‌ای و تخصصی را قبلاً گذرانده‌اند، انتخاب شوند. معیارهای عینی مورد نظر برای انتخاب مشاوران ناظر می‌تواند، سوابق کار حرفه‌ای و بالینی با درمان‌جویان در درمانگاه‌های مشاوره دولتی و خصوصی، داشتن تجربه کاری به‌عنوان مشاور مدرسه و گذراندن دوره‌های تخصصی معتبر و تحصیلات دانشگاهی در دانشگاه‌های معتبر باشد.

- برگه (بین مشاور ناظر و مشاور مدرسه یا مرکز مشاوره) که اهداف و اصول اساسی طرح «مشاوران ناظر» در آن ذکر شده باشد، توسط طرفین با نظارت کارشناسی مشاوره اداره‌ها امضا شود.
- پیشاپیش با مدیران مدرسه‌ها یا همکاران مربوط در ستاد هماهنگ شود تا ناظر بتواند در روز و ساعت‌های مشخصی در طول سال تحصیلی، مشاوران مدرسه‌ها یا مراکز مشاوره را ملاقات کند.
- لازم است حداقل ماهی دو بار، حداقل یک جلسه (یک ساعته) ترجیحاً حضوری بین ناظر و مشاور مدرسه یا مرکز مشاوره، برگزار شود.

- در صورت امکان برای هماهنگی بیشتر، جلسه‌های نظارت گروهی (جلسه بین مشاوران ناظر) به‌صورت ماهانه و منظم برگزار شوند.

- پیشنهاد می‌شود مشاوران ناظر تاریخ، زمان جلسه‌ها، موضوع‌ها و ریز مذاکراتی را که در نظارت به آن‌ها پرداخته می‌شوند، در برگه‌های مخصوص نظارت خود ثبت کنند.

- می‌توان داوطلبان صاحب صلاحیت و باتجربه برای طرح «مشاوران ناظر» را در مرحله اول به وسیله آزمون کتبی و مصاحبه شناسایی کرد و سپس در مراحل نهایی آن‌ها را برای دریافت گواهی‌نامه رسمی به کارگاه‌های نظارت تحت‌نظر «سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره ایران» یا استادان معتبر دانشگاه‌ها معرفی کرد.

- اداره کل مشاوره برگه‌های خاص ارزیابی از عملکرد مشاوران ناظر را تهیه کند و تمامی مشاوران مدرسه‌های خود را موظف کند که هر ساله برگه‌های مذکور را که کیفیت و چگونگی دریافت نظارت ناظران را نشان می‌دهد، کامل کنند تا ادارات مشاوره در سطح استان‌ها بتوانند عضویت مشاوران ناظر را تمدید یا رد کنند.

پی‌نوشت‌ها

۱. شکل گرفتن یک همکاری رسمی بین یک مشاور باتجربه و یا فردی که به‌عنوان سوپروایزر معرفی شده است، با فردی که تجربه کمتری دارد. البته این رابطه براساس قواعدی شکل می‌گیرد.
۲. اداره کل امور تربیتی، مشاوره و مراقبت در برابر آسیب‌های اجتماعی.
۳. مراکز مشاوره و خدمات روان‌شناختی دانش‌آموزان در سطح شهرستان‌ها و مناطق آموزش و پرورش.
۴. علت انتخاب این تعداد، کیفیت‌بخشی به فعالیت سوپروایزر یا طرح «مشاوران ناظر» است.

منابع

۱. گلدار، کاترین و گلدار، دیوید (۱۳۹۶). مهارت‌های عملی مشاوره (در رویکردی یکپارچه). ترجمه رفیقه موسوی و مه‌سیما پورشهریاری. انتشارات سمت، تهران.
2. Cook, K., Trepal, H., & Somody, C. (2012). Supervision of School Counselors: The SAAFT Model. *Journal of School Counseling*, 10(21), n21.
3. Dollarhide, C. T., & Miller, G. M. (2006). Supervision for preparation and practice of school counselors: Pathways to excellence. *Counselor Education and Supervision*, 45, 242-252.